

Deformacije v poslovnem življenju in naloge pravosodnih organov

Franc Setinc, član sekretariata CK ZKS

Pisec je bil na seji sekretariata CK ZKS poročevalec o uresničevanju komunikeja IK CK ZKS iz leta 1968 o nekaterih deformacijah v naši družbi. V sestavku, ki ga je napisal za našo revijo, je uporabil tudi nekatere sestavine iz razprave na omenjeni seji.

Deformacije v poslovnem življenju so negativen spremljevalec našega burnega družbenega razvoja.

Nekateri menijo, da so njihove razsežnosti dosegle tisto kritično točko, ko utegnejo omrtviti glavni, zdravi družbeni tok, če jih ne bomo ob pravem času odstranili ali vsaj zajezili. Drugi spet trdijo, da ni tako hudo in da so takšne ocene bolj posledica čustvenega razpoloženja ljudi in manj trezne, umske razčlenitve dejanskega stanja. Kakor koli že — problem je tu, sodba javnosti je precej stroga. Če ne temelji na dokazanih, utemeljenih dejstvih, so krive pomanjkljive informacije. Po kanalih šušljanja dobe negativni pojavi v naši družbi večje razsežnosti, kakor jih v resnici imajo. Dosti ljudi je prepričan, da kazni doleti le posameznike in da veliko deformacij in nezakonitosti sploh ni odkritih. Po precej razširjenem mnenju smo do teh pojavov preveč strpni, popustljivi. Smo družba, ki si prizadeva počlovečiti razmerja med ljudmi in deformacije so huda ovira takim prizadevanjem. Bolj kot gmotna škoda je nevarna moralna stran zadeve: prizadet, okrnjen je občutek pravičnosti pri ljudeh.

I.

Zadnje čase je prišlo do preoblikovanja klasičnega gospodarskega v tako imenovani poslovni kriminal, ki mu posamezniki dajejo tudi bolj nedolžna imena, npr.: poslovna kombinatorika, družbeno koristne malverzacije in podobno. Jedro vseh malverzacij, deformacij te vrste je v zlorabi zaupanja in položaja. Odgovorni ljudje — to velja zlasti za zunanjo trgovino — imajo prevelika, skoraj bi rekel diskrecijska pooblastila. To je v razmerah slabo razvitega samoupravljanja v posameznih delovnih organizacijah največkrat usodno. Kupčije, ki so v interesu kolektiva in širše družbe, sklepajo med štirimi očmi. Posameznik sklene za podjetje škodljivo pogodbo, za to pa je poplačan s provizijo ali darilom tujega partnerja. Take deformacije je težko odkriti in dokazati. Preprečevanje bi bilo v zožitvi pooblastil, v bolj poudarjeni in natančneje določeni

osebni odgovornosti, v razširitvi kroga ljudi, ki odločajo o takih zadevah. Samoupravljanje je treba razširiti tudi na področja, kjer marsikje vladajo razne avtoritete, ki so do nedavnega zapirale vrata tovarn celo inšpektorjem. Ni se treba čuditi, če kolektiv marsikje kljub razglašanim samoupravnim pravicam in dolžnostim ni vedel, kaj se dogaja za vrati uvozno-izvoznih referentov. Če pa so zvedeli, so jih prepričevali, da so izigravanje deviznih predpisov, carinski prekrški, ustanavljanje nezakonitih firm v tujini, skrivni devizni skladi, switch posli, fiktivne pogodbe itd. nujno zlo kot posledica pomanjkljivosti v sistemu, nekaj, kar delajo tudi drugi. Pri tem so zamolčali, da so s takšnim nezakonitim ali moralno problematičnim poslovanjem ustvarjali velika sredstva na precej lažji način kot podjetja, ki so se trudila z zvečanjem storilnosti ustvariti potrebno akumulacijo. Niso bili redki primeri, ko kolektiva ni bilo težko prepričati o nujnosti takšnega poslovanja, saj so tako imenovani podjetniški interes enačili kar z družbenim. V takem primeru v podjetju ni bilo moči, ki bi interes družbe glede zakonitosti poslovanja in pravilne uporabe sredstev postavila proti trenutnemu, varljivemu interesu delovne organizacije.

Ob precej ostrih kaznih, izrečenih odgovornim osebam v »Kemija-impexu«, »Jugotekstil« itd., zlasti pa, ko so podjetjem vzeli nezakonito pridobljeno premoženje, je bilo precej hrupa. Največji udarec, dotlej nenavaden, je bil ta, da je podjetje moralo vrniti sredstva, ki jih je morda že porabilo. To je bil precedens. Do takrat je bilo tveganje zaradi plačila kazni za takšne prestopke oziroma prekrške dosti manjše od poslovne oziroma protipravno pridobljene premoženjske koristi. Zadam je bil resen udarec miselnosti, po kateri je vse dovoljeno, da je le v prid podjetju ali nekakšnemu lažnemu narodnemu interesu. Utišal se je tudi glas raznih zagovornikov »družbeno koristnih malverzacij«, ki so prej govorili, da se je treba znajti, vsak naj si pomaga, kakor ve in zna, ker ga bodo sicer prehiteli drugi. Takšna »filozofija« je naletela na jasen in odločen odgovor: narodni interes je mogoče zidati samo na trdnih temeljih solidnega gospodarjenja, ne pa na malverzacijah in korupciji.

Nekateri so skušali nezakonito opravičevati s pomanjkljivostjo sistema. Toda to se zaradi ugodnega političnega vzdušja in občutka odgovornosti za varovanje zakonitosti v pravosodju ni posrečilo.

II.

Posebno vprašanje je korupcija, ker jo je težko odkrivati in preganjati. Zadnja leta se klasične oblike podkupovanja umikajo novim, bolj prefinjenim, najbolj so se razbohotile v zunanji trgovini. V poslovnih stikih med družbenim in zasebnim sektorjem prihaja do podkupovanja v škodo prvega. To so podkupnine ob sklenitvi ugodnih kupcij mimo natečajev. Izvajalci naložbenih del nagrajijo zastopnika investitorja za določene prednosti tako, da mu razna gradbena dela ali storitve opravijo brezplačno ali po nižji ceni. So tudi primeri, da posamezniki inkasirajo dogovorjeno provizijo s ponarejenimi potnimi računi, da si akviziterji oziroma potniki delijo provizijo z osebami, ki so v delovnih organizacijah odgovorni za nabavno-prodajni sektor ali propagando. V obdobju vseslošne nelikvidnosti nastaja nova oblika podkupovanja za prednost pri likvidaciji računov. Zelo znan, lahko bi rekli splošen pojav je, da nekatere odgovorne osebe v projektantskih organizacijah s pečatom svoje delovne organizacije potrjujejo glavne projekte, ki jih izdelajo samostojno in zasebno, čeprav nimajo potrebnega pooblastila za to.

Objektivne možnosti za korupcijo bi bile manjše, če bi o pravicah in interesih delovnih ljudi odločali kolegijski organi in če bi bila zagotovljena kar največja javnost. Pri javnih službah bi morali doseči omejitev pri izdajanju diskrecijskih odločb tam, kjer je družbeni interes in interes pravice občana posebno velik. Izboljšati bi morali pregled nad sprejemanjem in izdajanjem blaga. Način za prikrivanje nepravilnosti je tudi neažurno knjigovodstvo, ki onemogoča uspešno nadzorovanje. Po sedanjih predpisih je tveganje za plačilo kazni zaradi neažurnega knjigovodstva manjše od koristi, ki jo ima posameznik ali podjetje zaradi prikrivanja nekaterih nepravilnosti.

Najučinkovitejše preprečevanje v boju proti poslovnemu kriminalu in podkupovanju v poslovnem življenju je vsekakor uspešno, razvito notranje nadzorstvo. V veliko podjetjih se notranje nadzorstvo začne in konča pri vratarju. Pri tem se človek vprašuje, kakšnega vratarja bomo postavili za tiste, ki jim nikoli ni treba skozi vratarnico. Kazalci nerazvitosti notranjega nadzorstva, pri čemer ne mislimo samo na fizično, so slabo razvita samoupravna razmerja, premalo določena osebna odgovornost, neažurno knjigovodstvo, površne inventure, zamemarjanje moralno-politične strani profila ljudi na odgovornih položajih itd. Nujna je tudi večja dejavnost sub-

jektivnih sil; te bi se morale žganiti tudi takrat, kadar je ogrožen širši družbeni interes. Da je interes za to majhen, dokazuje podatek, da je za kazniva dejanja zoper zasebno premoženje obsojenih dvainpolkrat več kakor za kazniva dejanja zoper družbeno premoženje. V prvem primeru gre res za manjša dejanja, a je razlika vseeno tako velika, da nujno napeljuje na misel o dvojni moralni, ko gre za družbeno in zasebno premoženje.

Odločno bi morali vztrajati pri potrebi po večjem družbenem in političnem angažiranju za krepitev notranjega nadzorstva v delovnih organizacijah. Krepiti je treba zavest o nujnosti varovanja družbenega premoženja. Če se ne bodo uveljavila prizadevanja samoupravnih sil, se bodo nujno še bolj krepila nagnjenja k represivnim elementom v naši družbi. Slednje je že tako zelo močno, a nesprejemljivo, saj ni mogoče vsakomur postaviti za hrbet državnega kontrolorja. To bi bila tudi nezaupnica sistemu samoupravljanja; ta mora nujno obsegati potrebne obrambne mehanizme, da bo lahko varoval sam sebe in svoje vrednote. Spet pa ni mogoče privoliti v drugo skrajnost, da namreč notranje nadzorstvo lahko povsem nadomesti širše družbeno in državno nadzorstvo. Poleg notranjega nadzorstva, s katerim razumemo širši sklop ukrepov za razvoj samoupravljanja, sodobne organizacije dela, tekoče in ažurne evidence itd., bodo še dolgo potrebni posebni strokovni, posebej za to specializirani organi, najsi jih imenujemo inšpekcije ali kako drugače. Proces odmiranja države pri tem ne bo pomenil odpravljanja teh organov, temveč spreminjanje njihove narave, da bodo čedalje manj državno in čedalje bolj samoupravno sredstvo. To se pravi, da je treba njihovo vlogo podružbljati, ne pa jo kratkomalo odpravljati. V preteklosti je žal prišlo do napačnega pojmovanja glede procesa odmiranja države, tako da so marsikje zamenjali vrstni red in so začeli tam, kjer bo država odmrlna najkasneje.

Kaj bi tedaj morali storiti za krepitev notranjega nadzorstva. Delovne organizacije bi morale sprejeti normativne, organizacijske in kadrovske ukrepe za postavitve celovitega sistema varstva družbenega premoženja. Tako npr. bi morale sprejeti predpise o rednem popisu blaga, o inventurah, evidenci, o tem, kdo je pooblaščen za kupovanje in prodajanje blaga ter v kakšnih okoliščinah itd. Delovne organizacije bi morale splošnimi akti natančneje določiti individualno odgovornost. To so storili npr. v železarni Jesenice;

s statutom so osebno odgovornost ljudi na odgovornih mestih speljali do skrajnih posledic.

Delo celotnega nadzorstva, tudi zunanjega, ni zadostno zaradi pomanjkanja specializiranih, za zatiranje gospodarskega kriminala pripravljenih kadrov. Tudi metode in sredstva za odkrivanje novih, bolj prefinjenih oblik tako imenovanega poslovnega kriminala niso dovolj proučeni. Nekateri še vedno zmotno mislijo, da je vzrok za premajhno učinkovitost v boju proti gospodarskemu kriminalu predvsem v pravosodju. V resnici pa se poglobilni vzrok začne že prej, pri vseh tistih organih, ki sodelujejo v poprejšnjem postopku. Čeprav je zadnja leta prišlo do napredka v davčnih službah, imamo še vedno samo 112 namesto 250 davčnih inšpektorjev. V upravi javne varnosti se je sicer povečalo število ljudi, ki odkrivajo gospodarski kriminal, toda kmalu se bo stanje poslabšalo, ker bo šlo precej inšpektorjev v pokoj, medtem ko pridobivanje mladih ni zadostno. Izobrazbena sestava delavcev SDK ne ustreza, poleg tega pa enako kot v UJV — grozijo vrzeli ob upokojitvah. Najslabše je stanje v tržni inšpekciji, saj pride na enega inšpektorja tudi do 400 poslovnih enot. Devizni inšpektorat bi potreboval 17 inšpektorjev, ima pa jih samo šest, čeprav bi moral opravljati preglede v 427 velikih gospodarskih organizacijah, med katere štejemo poleg zunanjetrgovinskih še razne agencije, re-eksporerte, podjetja, ki vlagajo v tujini, mednarodne sejme itd. V območje deviznega nadzorstva sodi tudi 15 000 zasebnih obrtnikov, izmed katerih jih 60 odstotkov uvaža razno blago iz tujine. Če dodamo še konsignacijska skladišča, je nemoč deviznega nadzorstva več kot očitna.

III.

Pomembno mesto v boju proti deformacijam v poslovnem življenju imajo sodišča in javno tožilstvo; ta pa, kot so ugotavljali na zadnjem zasedanju slovenske skupščine, zaostajajo za splošnim družbenim razvojem. Pri tem so priznali, da kaže krivdo za to pripisati predvsem premajhni pozornosti, ki so jo pravosodju izkazovale družbenopolitične skupnosti, z njimi vred pa celotna družba. V mislih imamo neustrezne gnotne in kadrovske možnosti za delo sodišč in javnega tožilstva. Zaradi njih ažurnost in učinkovitost letih ni zadostna. So pa tudi subjektivni vzroki, ki jih ni mogoče opravičiti z gnotnimi in kadrovske razmerami.

Širša javnost delo sodišč in javnega tožilstva presoja pogosto neobjektivno. V zmotni miselnosti, ki pričakuje, da bo kazensko sodstvo rešilo nakopičena nasprotja v družbi, je nevarnost, da bi pozornost speljali od resničnih vzrokov: premajhne družbenopolitične akcije, neustreznega političnega ozračja itd. Družbene discipline ni mogoče doseči samo s kaznimi, temveč predvsem s politično in moralno akcijo. Kje je bila takrat, ko je bil inšpektorjem v nekatera večja podjetja vstop prepovedan?

Čeprav smo torej proti površnim očitkom o neučinkovitosti sodišč in javnega tožilstva, pa seveda ne mislimo, da je kritika odveč. Mislimo, da so res bili primeri, ko so načela o humanosti spreminjali v dogmo tudi takrat, ko bi preprečevalno delovala že ostra kazni. Sodišča ne bi smela biti preveč občutljiva niti za kritiko primerov, ko so posamezni sodniki odlagali težje primere, ki so seveda terjali več dela, nove priče, dodatne raziskave, izvedence itd.

Sodišča zagotavljajo, da poročila skupščinam družbenopolitičnih skupnosti zadnje čase niso več zgolj formalna, le da je njihova odmevnost premajhna. Čeprav to najbrž drži, bi le pritrdili tistim, ki menijo, da bi sodišča morala pozorneje spremljati in proučevati družbena razmerja in pojave, ki so pomembni za uveljavljanje njihovih vlog. Tako bi morala skupščinam poročati o deformacijah v poslovnem življenju, o novih oblikah gospodarskega kriminala, skratka, o vsem tistem, o čemer zadnje čase tako prizadeto razpravljamo. Razčlenjevati bi morala tudi kaznovorno politiko in odgovoriti na čedalje glasnejše očitke širše javnosti o tem, da so milejše in pogojne kazni v nasprotnem sorazmerju z obsegom gospodarskega kriminala in kriminala sploh.

Sodišča bi morala sproti opozarjati tudi na pomanjkljivosti v zakonodaji, saj je znano, da so pri pravnem urejanju družbenih razmerij velike vrzeli. V ustavnih spremembah bi morali ustvariti trdno oporo za kasnejše normativno urejanje zadev, kot so osebna odgovornost v samoupravni ureditvi, kazenska in civilna odgovornost itd. Odstraniti je treba neskladje med dejstvom, da socialistični razvoj in čedalje bolj razvito gospodarsko življenje povečujeta pravni promet, in s prepočasnim prilagajanjem pravnih pravil in pravne tehnike ni mogoče slediti novim razmeram. Tako, kot je znano, močno pogrešamo zakonik s področja lastninskega prava in obligacij. Priča smo pojavi, da se nekateri predpisi prehitro spreminjajo, tako da jim samouprav-

ljalci niti ne morejo slediti, medtem ko spet druge prepočasni prilagajamo spremenjenim razmeram in novim potrebam. V kazenskem zakoniku npr. ni določb, ki bi štele za kaznivo dejanje razne negativne in družbi škodljive pojave v gospodarstvu.

IV.

Ko je sekretariat CK ZKS nedavno razpravljajal o poročilu o uresničevanju komunikeja IK CK ZKS iz leta 1968 o nekaterih družbenih deformacijah, je ugotovil pozitivno bilanco prizadevanj ZK in drugih subjektivnih sil, odgovornih za preprečevanje družbi škodljivih pojavov. V štirih letih je prišlo do novih, poglobljenih spoznanj o vzrokih in posledicah družbenih deformacij. Akcija je sedaj zastavljena širše, v vsej Jugoslaviji, kar je nedvomno porok za večje uspehe v prihodnosti. Opira se na odločno zahtevo in s tem podporo delovnih ljudi, ki obsojajo vsako omahovanje in popustljivost. Nasprotno — terjajo, da akcija prerase iz kampanje v nenehen spopad z viri in posledicami družbi škodljivih pojavov. Zahtevajo razredno usmeritev državnih in samoupravnih organov ter seveda tudi družbenopolitičnih organizacij. Izostriiti je treba občutek za to, kaj je moralno in kaj ni, kaj je socialistično in kaj je v nasprotju z revolucionarnimi cilji naše družbe. Prav tako je nujno napovedati boj popuščanju, nagnjenju k privatizaciji, povelečevanju zasebnega in zapostavljanju družbenega.

Sekretariat CK ZKS je sodil, da so družbene deformacije v končnih posledicah pogoj za delovanje kontrarevolucionarnih sil, saj pomagajo poglobljati nezaupanje delovnih ljudi v zmožnost samoupravne socialistične družbe, da se upre vsem škodljivim pojavom in odklonom.

Po oceni sekretariata so prizadevanja subjektivnih sil za izpolnjevanje nalog, izvirajočih iz komunikeja iz leta 1968, sestavni del kompleksne akcije za uresničenje stališč in sklepov III. seje konference ZKS o socialni diferenciaciji.

Nujna je vzajemna akcija, bolj usklajeno delovanje organov za odkrivanje, pregon in sojenje. Doslej je bilo takšnega sodelovanja odločno premalo. Potrebna je tudi sočasnost politične akcije, ki mora ustvarjati ugodnejše ozračje za delovanje organov družbenega nadzorstva in seveda tudi ugodnejše gmotne in kadrovske pogoje. Vso podporo je treba dati prizadevanjem za krepitev samoupravnega nadzorstva delavcev; ti so najmanj zainteresirani za vse oblike nezakonitosti,

ker jih tudi najbolj prizadenejo. Dosledno uresničevanje ustavnih sprememb je pomemben pogoj za odpravljanje temeljnih vzrokov za deformacije.

Sekretariat CK ZKS se je zavzel za izpopolnitev notranjega nadzorstva in pregleda v delovnih organizacijah. Sprejel je stališče o nujnosti kadrovske in gmotne krepitve organov za odkrivanje, pregon in sojenje, večje politične podpore zagotavljanju samostojnosti teh organov, njihove neodvisnosti od vsakršnih pritiskov.

V.

Če naša razmišljanja na koncu strnemo v nekaj sklepnih misli, moramo ugotoviti, da deformacij v družbi ne moremo odpraviti samo s kaznimi. Naivno in neodgovorno bi bilo pričakovati, da lahko predvsem z represivnimi ukrepi presekaemo korenine družbi škodljivih pojavov, ker segajo dosti globlje in so zelo zapletene. Tako mora tudi spopad z deformacijami v poslovnem življenju potekati na široki fronti akcije družbenih subjektov, med katerimi imajo sodišča vsekakor pomembno, a ne edino mesto.

V ozračju nedoslednosti pri uresničevanju sprejetih sklepov, omahovanja, porabniške miselnosti, neodgovornega stališča do družbene lastnine, razsipništva, birokratske, drobno lastniške in malomeščanske miselnosti tudi delo sodišč ne more biti učinkovito. In narobe: ob vsestranski družbeni pomoči in politični podpori vseh subjektivnih sil bodo tudi sodišča uspešneje izpolnjevala svojo temeljno nalogo, varovanje zakonitosti.

Sodišča so pri svojem delu samostojna, toda vpeta v splošna prizadevanja za uresničevanje revolucionarnih ciljev naše družbe. Dr. Slavko Milosavljevič piše v svoji knjigi »Revolucija in demokracija« (Komunist, Ljubljana 1970) takole:

»Splošna politična varnost in primerno delovanje političnih ustanov sta vsekakor prvi pogoj. V takšnih okoliščinah ni mogoče zunanje intenziviranje v praktično delovanje sodnega sistema, ne da bi bilo obsojeno, politično diskvalificirano ter moralno in politično sankcionirano. Vzdušje splošne politične varnosti odpira možnosti za uresničevanje nepristranskega sodstva. V takšnih okoliščinah obstaja objektivna možnost ignoriranja politične intervencije in takšne možnosti bi delovale radikalno preventivno... Toda razumljivo je, da nedopustnost politične intervencije

v praktično delovanje sodstva ne pomeni tudi politične nezainteresiranosti za njegovo delovanje nasploh... Brez učinkovite politične kontrole lahko sodna kontrola pripelje sodstvo kot ustanovo v nevarnost družbene osamitve oziroma do tega, da postane sila, ločena od družbe, sodni kadri pa prežeti z nevarnim duhom elite. Prava demokratična družba v svojem zapletenem organizmu ne prenaša ustanov, ki so zunaj nadzora vodilnih družbenih razredov (delavskega razre-

da.) Njena prava demokratičnost se pravzaprav izraža tudi kot homogeno delovanje vseh političnih in drugih ustanov, ta homogenost pa je utemeljena z njihovo povezavo z gibanjem delovnih razredov. Sodstvo bo v okviru družbene strukture uresničilo svoje funkcije samo, če se formalna in realna nepristranost njegovega potilničnega delovanja, ki se izraža v sodbah, utemeljuje na njegovi dejanski vpetosti v politična gibanja v osnovi družbe.«

UDC: 343.53+343.35:343.85 (497.12)

Deformations in Business and the Law Enforcement Agencies

by Franc Setinc, Member of the Secretariate of CK ZKS

In the introductory part of his article the author deals with some forms of the so-called »business crime« (white collar crime). In his opinion, the classic »economic crimes« have been recently transformed into now, rather sophisticated forms that are hard to be detected and are justified with the efficiency in business, difficulties with foreign currency system, and with the firm or even national interests.

While considering the problem of prevention, the author stresses the self-governmental control of the workers in the first place. By this, he does not understand the physical control when everybody should

have a controller behind himself. Under self-control, he understands above all an advanced system of self-government, a good work organization, up to date book-keeping etc. Besides, he does not neglect the necessity of the development of the outside control, i. e. that of the agencies for detection of crimes and other law enforcement agencies which are, in the authors opinion an important means for further development of self-government, or in other words — for creation of self-government order.

The article deals specifically with the tasks of the whole justice system in dealing with different forms of deformations in the economic life.